

**O. Hasanbaýewa, M. Inoýatowa,
A. Nematowa**

EDEPNAMA

Umumy orta bililim berýän mekdepleriň
2-nji synpy üçin derslik

Dördünji neşir

Özbekistan Respublikasynyň
Halk bilimi ministrligi tarapyndan
tassyklanan

“O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”

Döwlet ylmy neşirýaty

Daşkent — 2018

UO'T: 17=512.164(075.2)

KBT 74.200.51

O 31

Syn ýazanlar: **M. Kuranow** — filosofiýa ylymlarynyň doktory;
Z. Zamonow — ÖzJDU doktoranty;
N. Rozibaýewa — Daşkent şäheriniň Üçdepe tümenindäki
62-nji mekdebiň mugallymy;
Ş. Egamberdiýewa — Kaşgaderýa welaýatynyň Koson tümenin-
däki 95-nji mekdebiň direktory.

Şertli belgiler:

— şuny biliň;

— tapmaçany tapyň;

— sözlügi depderiňize göçüriň
we manysyny ýatda saklaň;

— nakyllary ýat tutuň;

— soraglar we ýumuşlar;

— soraglar;

— ýumuşlar;

— dersiň soňy.

**Respublikanyň ýörite kitap gaznasynyň serişdeleriniň
hasabyndan çap edildi.**

ISBN 978-9943-07-617-4

© **O. Hasanbaýewa we başg.**, 2011, 2018.

© «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi»

Döwlet ylmy neşirýaty, 2011, 2018.

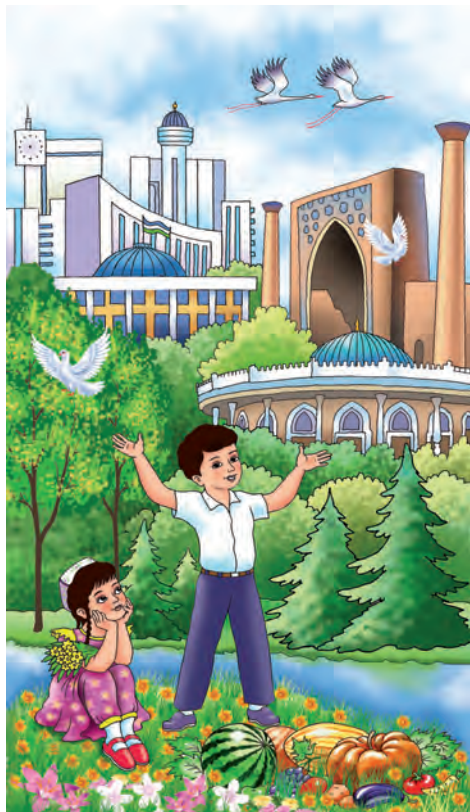
I. BIZIŇ WATANYMYZ — ÖZBEGISTAN

ATA WATAN

Biziň watanymyz Özbekistan diýlip atlandyrylýar. Onuň beýle atlandyrylmagy Konstitusiýamyzda berkidilip goýlandyr. Ýurdumyzyň paýtagty Daşkent şäheridir.

Watan – Ene

Sen dogulan
Şanlı bina.
Eziz diýar,
Päk bosaga.

Deňi-taýsyz,
Bu ýeke-täk.
Sen hem maňa,
Watan – Ene.

Şeýle gözel
Beýik ýurtdyr,
Topragyny
Göze çalgyn.

Tursunbaý Adaşbaýew

1. Ýokardaky suratlarda nämeler suratlandyrylypdyr?
2. “Watan – Ene” goşgusyny okaň we ýat tutuň.

Adamyň doglan, ösüp ulalan maşgalasy, mähellesi, obasy we şäheri Watanyň içindäki kiçi Watandyr.

Öz göbek gany daman, ata-babalarynyň jesedi ýatan ene topragyny dünýäde deňsiz, mukaddes Watan diýip hasaplaýan adamyň myrat-maksatlary anyk, guwanjy we buýsanjy ýokary bolýar.

“...ene topragyny dünýäde deňsiz, mukaddes Watan diýip hasaplaýan adamyň myrat-maksatlary anyk, guwanjy we buýsanjy ýokary bolýar”, diýen jümläniň manysyny ululardan sorap biliň.

Watany baryň döwleti b .

EŽDATLAR MIRASY — GUWANJYMYZ WE BUÝSANJYMYZ

Biziň ýurdumyz beýik alymlar, serkerdeler, şahyrlar we akyldarlar watanydyr.

Biz watanymyzyň adyny dünýä tanadan Abu Reýhan Biruny, Emir Temur, Alyşir Nowaýy, Mürze Ulugbek we başga ençeme beýik eždatlaryň nesilleridir.

Olardan edepli, ahlakly bolmak we bilimiň sypatlary barada gymmatly pikirler bize miras bolup galdy.

1. Ýurdumyzyň gadymy şäherleriniň atlaryny aýdyň.
2. Ýokardaky suratlarda kimler görkezilipdir? Ulularyň kömeginde suratda görkezilen eždatlarymyz barada bilip öwreniň.

Gowy gylyk-häsiýet ýagşylygyň alamatydyr.

Abu Reýhan Biruny

Az-az öwrenip dana bolur,
Damja-damja ýygylp derýa bolur.

Alyşir Nowaýy

Bilegi zor birini ýykar,
Bilimi zor - müňüni.

Güýç adalatdadyr.

Emir Temur

BEÝIK EŽDRTLARYMYZYŇ GÖRELDELI IŞLERI

Hüseyniň dilegi

Beýik eždatlarymyz bilimlerini art-dyrypdyrlar. Köp kitaplary okapdyrlar. Meselem, beýik watandaşymyz Abu Ali ibn Sina 10 ýaşyna çenli mate-matika, algebra, mantyk, geometriýa degişli bilimleri öwrenipdir. Onuň asly ady Hüseyñ bolup, Buharanyň golaýyndaky Afşona obasynda doglupdyr.

Hekaýa etmeklerine görä, Hüseyñ 17 ýaşyna ýetende Buhara emiri Nuh ibn Mansur keselleýär. Hüseyñ emiriň keselini bejerenden soň, ondan “Näme dilegiň bolsa aýt?” diýip sorapdyr. Ýaş Hüseyñ emir Nuh ibn Mansuryň kitaphanasynda bahasyna ýetip bolmaýan bilimler hazynasy bolan seýrek kitaplaryň we golýazmalaryň köpdüginini gowy bilýärdi. Şonuň üçin hem

hiç ikirjiñlenmezden emirden ki-taphanadan peýdalanmaga rugsat sorayár.

Beýik akyldar Abu Ali ibn Sina şägirtlerine ýazyp galdyran öwütlerinde 18 ýaşyna çenli alan bilimi бүтин ömrüne ýetendigini aýdyp geçipdir.

Edepli, bilimli we akyllý, zähmet-söýer, iman-ygtykatly perzent diňe bir ata-enäniň däl, eýsem tutuş jemgyýetiň iň uly baýlygydyr.

1. Ýokardaky hekaýa esasynda kitabyň adamyň durmuşynda tutýan orny ha-kynda pikiriňizi aýdyň.
2. Iň halaýan kitabyňyz hakynda gürrüň edip beriň.
3. Abu Ali ibn Sina şägirtlerine nähili öwütleri ýazyp galdyrypdyr?

II. MAŞGALA – MUKADDES MESGEN

ATA-ENE — EZIZ WE HORMATLY

?

1. Haýsy suratda perzent edebine dogry gelmeýän ýagdaýlar görkezilen?
2. Suratlarda görkezilen maşgala agzalaryna gamhorlyk nämelerde görünýär?

Ferzentlik borçlary (öwütler)

- ◆ Hemişe ata-enä hormatda bolmak.
- ◆ Ata-enäniñ birinji çağyrmagy bilen derrew ýanyna gelmek.
- ◆ Ata we ene bilen gepleşende ýüzüni бүрүшдирmezlik, gahar etmezlik.
- ◆ Ata we ene bilen söhbetleşende gaty geplemezlik.
- ◆ Ata-eneden rugsatsyz syýahata çykmazlyk.
- ◆ Ata-enä guwanç getirmäge ymtylmak.
- ◆ Ata-enäni mukaddes diýip hasaplamak, çünki ähli gözellikler olar arkalydyr.

Huseýn Woiz Koşifiýden

Borç – ýerine ýetirilmegi zerur bolan wezipe.

Mukaddes – eziz, hormatlanýan.

Hany pikirleniñ siz nähili perzen-tsiñiz?

MENIŇ MAŞGALADAKY ORNUM

Aga-ini, dogan-jigi nähili bolmaly

Eý perzent!

Aga inini, dogan jigini dogry ýola gönükdirmeli, gorap, goldamalydyr. Oña bilmediklerini öwretmeli, şirin söz bilen dogry ýoly görkezmelidir. Ony gowy görmäge hereket etmelidir. Ini we jigi-de aga-doganyna görä hormatda, kemçilik goýbermezden, olardan hiç zadyny gysganmaly däl, görüplik etmeli däl.

Tekste öz gatnaşygyňyzy bildiriň.
Özüňiziň nähili aga ýa-da nähili dogandygyňyz barada aýdyp beriň.

Agam – döwletim,
Inim – şanym.

Maşgala дәpleri

Däp näme? Däp – nesilden nesle geçýän kada, edim-gylym, urp-adat we başga amallar. Ynha şularyň bir maşgala degişliligi maşgala däbi bolýar. Meselem, haýsy-da bolsa bir hünäriň nesilden nesle geçip dowam etmegi, diňe şol nesle mahsus bolan ylym-bilime, sungata gyz-yklanma, haýsy-da bolsa bir zadyň nesilden nesle ýetirip bilijiligi ýalylyardyr.

1. Suratlarda nāhili maşgala dāpleri görkezilen?
2. Maşgalañzyñ dāpleri barada aýdyp beriñ.

GARYLY ÖYÜŇ PERISI BAR

Suratlary synlaň. Ululara edilýän hormat we yzzat barada aýdyp beriň!

Uly ogul (häzirki zaman ertekisi)

Bir obada garry bilen kempir ýaşayan eken. Olaryň üç ogly şäherde ýaşayan eken. Kiçi we ortanjy ogly ata-enesiniň ýanyna tiz-tiz gelip durardylar, uly ogly hiç gelmeýän eken.

Garry bilen kempir ony göresi gelipdir. Asmandaky bulutlardan, ýerdäki garynjalardan, hatda guşlardan hem uly ogluna salam ýolapdyrlar. Barybir uly ogly gelmändir. Enesi ogluny görmek üçin şähäre ugrapdyr.

Enäni agtyklary garşy alypdyrlar, onuň getiren süzmesi we gurdy agtyklaryna akmandyr. Bize ejemiz: “Başga biriniň elinden hiz zat alyp iýmäň, diýipdi”, – diýýärler. Bu ýagdaý enäniň göwnüne gelipdir. Uly oglunyň işden gelerine-de garaşman, obasyna dolanyp gaýdypdyr.

M. Ubaýdullaýewa

Ene näme üçin oglundan we agtyklaryndan öýkeledi?

III. EDEP ADAMYŇ ZYNATYDYR

JEMGYÝETÇILIK ÝERLERINDE ÖZÜŇI ALYP BARMAGYŇ EDEBI

Köçe, mekdep, transport, dynç alyş mesgenleri, kino, teatr, muzeý we seýil bagy jemgyýetçilik ýerleri hasaplanýar. Jemgyýetçilik ýerlerinde özüňi alyp barmagyň aşakdaky birnäçe edep kadalary bar: arassa geýniň; hemmeler bilen mylaýym gatnaşykda boluň; transportda ululara ýer beriň; adamlardan käbir zady soramakçy bolsaňyz, ilki salam berip, ötünç soraň, soň soraň; uly ýolda howpsuzlyk düzgünlerini berjaý ediň.

Çepbekeý

Biziň Çepbekeý yöne
Iş edýär-dä çepine.
Kitap-depder ýerine,
Papka doly hoz, ine.

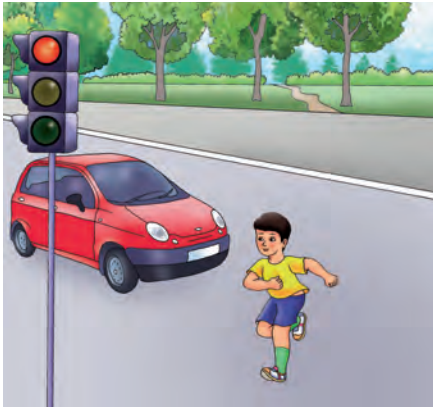

Arakesme bolanda hemme
Gapa tarap howlug'ar.
Çepbekeý gapa däl,
Penjireden towus'ar.

Hudaýberdi Kamilow

1. Goşgudaky ýagdaýy göz öňüňize getiriň. Nämäni duýduňyz? Öz gatnaşygyňyzy bildiriň.
2. Çepbekeýiň eden işlerini näme üçin ýaman hasaplaýarsyňyz?

1. Suratlarda jemgyýetçilik ýerlerinde özüňi alyp barmagyň edebi bozulandygy nämelerden görünýär?
2. Jemgyýetçilik ýerlerinde özüňi alyp barmagyň edebi diýende nämä düşüňýärsiňiz?

Tertip-düzgün – edýän işlerimiziň her birini öz wagtynda tertibi bilen etmekdir.

Abdulla Awlany

Iki adamyň arasyna rugsatsyz oturylmaýar.

Hadys

HOŞAMAÝLYK WE IÇGIN GATNAŞYK

1. Suratlaryň haýsysynda hoşamaýlygy, haýsysynda içgin gatnaşygy görýärsiňiz?
2. Ene perzendine nämeler barada öwüt berýär diýip pikir edýärsiňiz? Siziň eneňiz nämeler barada öwüt berýär?

HILOLA BILEN ZILOLA

Hilola bilen Zilola gapdal goňşy. Hilolanyň gylygy birneme erbedräk. Töweregindäkilere gatnaşygy gödek, men-menlik edip gepleýär.

Zilola bolsa onuň tersi. Hemmelere hoşamaý, içgin gatnaşykda bolýar. Şonuň üçin ony hemme gowy görýär.

Bir günü Hilola köçede ylgap barýarka ýykylyp düşýär. Aýagy gaňrylyp, ýöräp bilmän galýar. Muny gören Zilola kömege howlugýar.

– Waý, jorajan, tur ýeriňden, maňa söýen. Zilola Hilolanyň turmagyna kömekleşip, geýimleriniň tozanyny kakdy. Şirin sözler bilen teselli berip öýüne girmäge kömek etdi.

Zilolanyň bu gatnaşygyndan Hilola utandy. Ol hem Zilola ýaly bolmagy ýüregine düwdi.

1. Hekaýadan nähili netije çykardyňyz?
2. Adamyň hoşamaý bolmagy nämelere bagly, diýip pikir edýärsiňiz?

1. Aşakdaky goşgyny okaň. Mazmunyny aýdyp beriň.
2. Kynçylyk çekseňiz, mugallymyňyzdan kömek soraň:

Şirin söz

Tyg ýarasy biter-gider,
Dil ýarasy bitmeýär.
Dilden azar çekse kim,
Dil ýarasy bitmeýär.

Ýagşy söz – jan azygy,
Dil alar aram ondan.
Şirin söz birek-birege
Aýdaly, jan jorajan.

Dilşat Rajab

Bugdaý nanyň bolmasa, “bugdaý” sözüň ýokmudy?

Mylaýymlyk barada goşgylar tapyp ýat tutuň.

GEPLEŞMEK EDEBI

Söhbət edebiniň kadalary

♦ Söhbətdeşiňize belent sesde geplemäň.

♦ Onuň geplerini üns bilen diňläň.

♦ Söhbət mahalynda özüňizi magtamaň.

Gödek sözden saklan (hekaýat)

Bir gödek çaga bardy. Atasy oňa her gezek gödek gürlände eýwanyň sütünine bir sany çüý kakmagy buýrupdyr. Birinji günü çaga sütüne on sany çüý kakypdyr. Ikinji günü çüý kakmaga ýaltanyp, kemräk gödeklik edipdir. Şeýdip çüýleriň sany barha kemelipdir. Ahyrynda çaga sütüne çüý kakmasyny bes edipdir. Şonda atasy: “Şirin gepläniňde bir sanydan çüýi gopar” diýipdir. Çaga atasynyň aýdanyny edipdir.

Ol ähli çüýleri goparyp taşlan günü gaty begenipdir. Ýöne çüýleriň orny gelşiksiz bolup görnüpdir. Şonda atasy:

— Oglum, gödek gepden adamlaryň kalby şikeslenip galýar. Gördüňmi, indi sütündäki deşikleri ýok edip bolmaýar, — diýipdir.

Siz gödek geplemekden nädip gutulmak mümkin diýip oýlaýarsyňyz?

Tyg ýarasy biter, dil ýarasy bitmez.

Danalar söhbet edebi barada

Şirin söz zilal suwa meňzeýär.

Dury suw nirä akyp barsa, şol ýerden enwaýy güller ösüp çykýar.

Ýusup Has Hojib

Zilal — arassa, dury.

Enwaýy — her hili, dürli-dürli.

- ◆ Mylaýymlyk bilen ýumşak sözläň.
- ◆ Güler ýüz bilen gepläň.
- ◆ Oýlap, esewanlyk bilen sözläň, oýlanman aýdylan gep puşman etdirer.
- ◆ Adamlar geplänlerinde ara sokulmaň, sözünü bölmäň.
- ◆ Köp geplemäň, çünki bu akylyly adamyň işi däl.

Huseýn Woiz Koşifiýden

GATNAŞYK MEDENIÝETI WE TELEFONDA GEPLEŞMEK EDEBI

Perzentlerim, adamlar elmydama bir-birleri bilen gatnaşykda bolýarlar. Adamlaryň göwnüne degmezden, olaryň göwnünden turýan adamlar gatnaşyk medeniýeti ýokary adamlar hasaplanýarlar.

Şol sanda, telefonda gepleşende-de adamyň medeniýeti aýan bolýar.

Telefonda gepleşmegiň kadalary:

- ◆ trubkany galdyryp, “lepbeý” diýiň;
- ◆ söhbetdeşiňiz bilen, hökman, salamlaşyň;
- ◆ söhbet çagynda “Lepbeý”, “Baş üstüne”, “Bagyşlaň” ýaly sözleri ulanyň;
- ◆ bir ýere telefon (jaň) etseňiz, gysga we anyk geplejek boluň.

“Lepbeýe” näme ýetsin!
(hekaýa)

Enwer aga kârdeşi Erkin aganyň öýüne jaň etdi. Trubkadan ýaş çaganyň “Kim

gerek?!” diýen sesi eşidildi. Garaşylmadyk bu ok ýaly soragdan Enwer aga aljyraň-ňylady.

— Essalawmaleýkim, taý çaga, kakaňyz öýdemi? diýip sorady ol.

— Kim bu? Kimsiz?! — salam bermegiň ýerine ýene sorag ýagdyrды çagajyk.

Enwer aga ýuwaşjadan trubkany ýerine goýdy-da, birneme ýeňlän ýaly boldy.

Mirwosil Odilow

Gatnaşyk — gepleşmek.

Gyjalat bolmak — utanmak.

1. Çagajygyň ýerinde siz nähili jogap beren bolardyňyz?
2. Telefonda gepleşmegiň edebi barada nämeleri bildiňiz?

DAŞKY GÖRNÜŞ WE ARASSAÇYLYK

1. Suratlary düşündiriň.
2. Arassa we tertipli ýoldaşyňyz barada aýdyp beriň.

Arassaçylyk näme?

Ilki bilen, arassa sözünüň many-syna düşüneliň.

Arassa bezelen, zynatlanan manysyny aňladýar. Ýagny, tertibe salnan, timarlanan, owadanlanan, bezelen diýmekdir.

Ynha şu aýratynlyklara eýe adam arassa bolýar. Hemme ýeri tertipleşdirmek, arassa geýinmek, saçlara, dyrnaklara üns bermek, okuw gurallaryny gowy saklamak ýaly işler arassaçylyk alamatydyr.

Tutuş endamymy
Mazalyja ýuwýaryn.
Dyrnagymy, dişimi
Arassa saklaýaryn.

Uýgun

Ýaglygym

Alanymda dükandan,
Täp-täzediň, birkemsiz.
Şu ýagdaýa salyp tiz,
Soraýarys ötüňç biz.

Ýgyrtlanyp jübimde,
Köp gezdiň-ä, mynjyrap.
Seredeňok ýüzüme,
Maňa kinelidigiň arap.

Mährim saňa barlygy,
Edil häzir bilindi.
Bir çete taşlar çagy,
Gözüme ýaş ilindi.

Wali Ahmadjan

1. Siziň ýanyňyzda hemişe ýaglyk bolýarmy? Ony arassa saklaýar-syňyzmy?
2. Synpyňyzda kimleriň päkize gezyändigine höwesiňiz gelýär?

Päkize bedene

t				
---	--	--	--	--

 degmez.

Päkize — arassa, päk.

GOWY SYPAT — ADAMA ZYNAT

Sabyrlylyk – gözel häsiýetdir.

Sabyrly bolmak bu islän zady bolman galsa çydamak, nalamazlykdyr.

Halypa Rizauddin ibn Fahriddin “Sabyr etmek, kynçylyklara çydamak peýdaly bir işdir, şeýle häsiýete eýe bolan kişi her zada öýkeläp, öz saglygyny ýitirmeýär” diýip sargapdyr.

Çagajanyň, siz hem häzirden kynçylyklara sabyrly bolmagy endik ediniň.

Sabyrly Keýik (basnýa)

Sährada dürli haýwanlar suw tapyp bilmän, teşnelikden gaty kösenipdirler. Olar guýy gazmakçy bolupdyrlar. Ilki bilen Şir işe başlapdyr. Emma derrew ýadapdyr. Ikinji bolup Pil ýer gazyp başlapdyr. Ýöne

şeyle uly Pil hem tiz ýadapdyr. Nobat Jirafa, Möjege we Tilkä gelipdir. Köp wagt geçmänkä, olar hem ýadapdyrlar. Çünki sabyr etmegi bilmändirler-de. Ahyrynda işe hemmeden kiçisi Keýik girişýär. Ol inçejik aýaklary bilen gazyp-gazyp ahyrynda suw çykarýar.

Sabyrly Keýik suw içmekçi bolýanlary begendiripdir.

- ?
1. Sährada haýwanlar näme üçin guýy gazmakçy bolupdyrlar?
 2. Keýigiň sabyrlydygyny nireden bil-diňiz?

Sabyr aýy, miwesi

s				
---	--	--	--	--

.

SAHY HEM SADA BOLUŇ

1. Suratda näme görkezilipdir?
2. Surat esasynda gysgançlygyň ýaman adatdygy hakynda aýdyp beriň.

Sahylyk we gysgançlyk

Bir danyşmentden sorapdyrlar:

— Haýsy ýaman adat başga ýagşy häsiýetleri ýok edýär?

— Husytlyk, — diýip jogap berýär.

Ýene sorapdyrlar:

— Haýsy gowy häsiýet başga ýaman adatlary ýok edýär?

— Sahylyk, — diýipdir danyşment.

1. Sahylyk nähili häsiýet?

2. Sahy bolmak üçin näme etmeli?

Sahylyk — elinde baryny başga-lar bilen bölüşmek, paýlaşmak. Husytlyk bolsa gysgançlykdyr. Husyt maddy kömek sorap gelen adama bar zady “mende ýok” diýip aldap bermeýär.

Perzentlerim, sahylyk häsiýetleriň iň ýagşysy, husytlyk adatlaryň iň ýamanydygyny ýatda saklaň.

Maddy kömek — pul ýa-da zat bilen kömek etmek.

Perzentlerim, sadalyk haýsy-da bolsa bir işi “Men etdim” diýip öwünmän, “Dostlarym bilen bile, ýakyn adamlarymyň kömeginde ýerine ýetirdim” diýmek, kömegi üçin uly-kiçä sag bolsun aýtmakdyr.

Sadalyk — gowy alamat. Sada boluň, öwünjeň bolmaň.

Men-menlikden uzakda boluň.

Men-men öz enesine-de ýakmaýar.

Kemtere — kemal, men-mene — zowal.

Maral mamasynyň oturan otagyna girdi.

— Essalawmaleýkim, mamajan, gowy uklap turduňyzmy? — diýip mamasynyň ýüzünden ogşady. Soňra aşakda oturdy.

— Waleýkim essalam, eýjejigim, näme üçin aşak oturdyň? Gel, ýanyma, — diýdi Jumagül mama.

— Ýok, mamajan, ýokarda, siziň ýanyňyzda atam bilen enem oturarlar, çagalar aşakda oturmaly, — diýdi Maral.

— Waý, özümiň edepli gyzymdan aýla-naýyn, — diýip mamasy gaty hoşal boldy.

— Mamajan, edep näme? — diýdi Maral gyzyklanyp.

— Edep adamyň kimligini görkezýär. Äleme güneş näçe zerur bolsa, adama edep şonça zerurdyr. Seniň ululara salam bermegiň, ýylgyryp, güler ýüz bilen “mamajan”, “enejan”, “ejejan” diýip gepleýşiň gören adamlar “Maraljan edepli gyz eken” diýýärler. Eger-de, joralaryňa gödek gepleseň, adamlara ters garasaň, kir-çir geýimde gezseň, hemme senden ýüz öwrer, edepsiz gyz eken, diýerler.

Maral guwanjyndan gujaklady.

Muhabbat

Hekaýadan netije çykaryň: men-men-ligiň we sadalygyň tapawudy nä-medede eken?

Dana öwüt dürden eziz.

ÖZ-ÖZÜŇIZE HYZMAT ETMEGI ÖWRENIŇ

1. Suratlar barada gürrüň ediň.
2. Haýsy işleriňizi özüňiz özbaşdak ýerine ýetirip bilýärsiňiz?
3. Öz-özüňe hyzmat etmek edebi diýende nämäni düşüňärsiňiz?

Wagty gelse

Oglan-gyzlar, çagajanlar,
Her kimiň öz hyzmaty bar.
Özüňizden ululara
Iş buýrup gezmäň zynhar.

Geýimleri ýerleşdiriň,
Arassa tut otagyňy.
Şeýdip her gün begendiriň,
Eneňizi, ataňzy.

Kitaplary gowy saklaň,
Haýran galsyn ony gören.
Wagty gelse, ilikleri
Dakmagy-da özüň öwren.

Tursunbaý Adaşbaýew

Taýyna

ş			
---	--	--	--

 .

MYHMANSÖYERLIK — GOWY ADAT

Perzentlerim, myhmansöyerligi adat ediniň. Myhmany şatlykly garşy alyň. Öňüne nüz-nygmatlary goýup, iýip-içip oturmaga hödür ediň. Myhman bolup bir ýere barsaňyz, çenden aşa aç ýa-da dok bolup barmaň. Nahar iýmän otursaňyz öýüň eýesi öýkelär. Dynman iýiberseňiz, başgalara ýaman görnersiňiz.

Myhman almak we myhmana barmak edebi hakynda nämeleri bilýärsiňiz?

Myhman eziz (rowaýat)

Şäher häkiminiň ýanyna ýesirleri getiripdirler. Häkim olary ölüme höküm etmekçi bolupdyr. Ýesirleriň içinde bir çaga bardy. Çaga häkime:

— Hezret, gaty suwsadym. — diýipdir. Häkim oña suw bermegi buýrupdyr. Çaga:

— Eý hezret! Bizi uzak ýoldan kowup getirdiler. Hemmämiz teşnediris. Başgalar içmese, men hem suw içmerin. Merhemet edip buýruň. Ähli ýesirlere suw bersinler, — diýipdir. Ýesirleriň hemmesine suw berlipdir. Şonda çaga:

— Eý merhemetli häkim, suwuňzy içmek bilen biziň hemmämiz siziň myhmanyňyz bolduk, gowy häsiýetli adamlar öz myhmanlaryny öldürmeýärler, — diýipdir.

Häkim çaganyň danalygyna ykrar bolup, hemme ýesirleri azat edipdir.

Rowaýatda myhmanyň ezizligi nähili suratlandyrylypdyr?

KÖPÇÜLİKLEÝİN ÇÄRELERE GATNAŞMAK EDEBI

Maşgala çäreleriniň, döp-dessurlaryň ählisi myhmançylyk bilen baglanyşyklydyr.

Myhmançylykda özüňi alyp barmagyň edebini bilýärsiňizmi?

Naharlanan wagtyňyzda çarşagy, pyçagy, elçalgyjy we çemçäni dogry ulanyň:

- ◆ pyçakdan sag eliňizde, çarşardak çep eliňizde peýdalanyň. Pyçagy we çarşagy gaba tarkyldadyp goýmaň;
- ◆ tabakdaky tagamy çemçe bilen dörüşdirmäň;
- ◆ ulanylan çemçäni, çarşagy we pyçagy tarelka goýuň;
- ◆ tagam iýenden soň eliňizi ýuwup, soňra elçalgyja süpüriň.

Kömekçi gyz

Bu gün Leýlalaryňkyda bişik toýy dessury boldy. Leýla hem ellerini döşüne goýup, myhmanlary garşy almaga gatnaşdy. Olaryň ellerine suw guýup, arassa elçalgyç berdi. Tagamlary daşamaga kömekleşdi. Bularyň ählisini mamasy öwredipdi, ahyry! Leýla öý eýesiniň we myhmanlaryň özara gatnaşyklary juda ýakdy. Myhmany garşy alýanlar “Hoş geldiňiz!” diýseler, myhmanlar “Hoş gördük!”, “Sag boluň!” diýip jogap gaýtardylar. Bişik toýy gaty owadan geçdi.

Öwrenenleriňizden nähili netije çykardyňyz?

Berlen näz-nygmatlaryň baş harplaryny tapyp, olary goşup okasaňyz, öý-hojalyk enjamlarynyň ady emele geler.

D + + + S + E +

+ R + + + .

GEÝINMEK MEDENIÝETI

?

Arassa geýinmek diýende nämä düşüňärsiňiz?

Geýmiňiz arassa we päkize bolsun. Geýmiňizi geým ildirgiçde saklaň. Aýakgabyňyzy jübüt edip, öz ýerine goýmagy unutmaň.

?!

1. Haçan nähili geýinmelidigini bilýärsiňizmi?
2. Ata-eneňize kömekleşende nähili geýinýärsiňiz?
3. Mekdep we öý geýminiň tapawudyny aýdyp beriň.

Öz ýaşyna, möwsüme we ýerine garap geýinmek adamyň dat-parasadyndan, nähili adamdygyny delillendirýär. Oglan-gyzlaryň milli aýratynlyklary hasaba alyp, özlerine gelişýän, arassa lybaslary geýip gezmekleri olaryň medeniýetiniň alamaty hasaplanýar.

!

Nirede nähili geýinmelidigini biliň we oňa amal ediň. Mekdepden gelensoň, öý geýmiňizi geýiň.

MYHMAN-MYHMAN O'YNY (amaly sapak)

Amanmysyň — esenmisiň

— Esenmisiň-amanmysyň
Amanmysyň-esenmisiň?
Gülüp durar ýüzüňiz,
Göwne ýakar sözüňiz.
Haý-haý, gözüm degmesin,
Gadyrdanym, barmysyň?

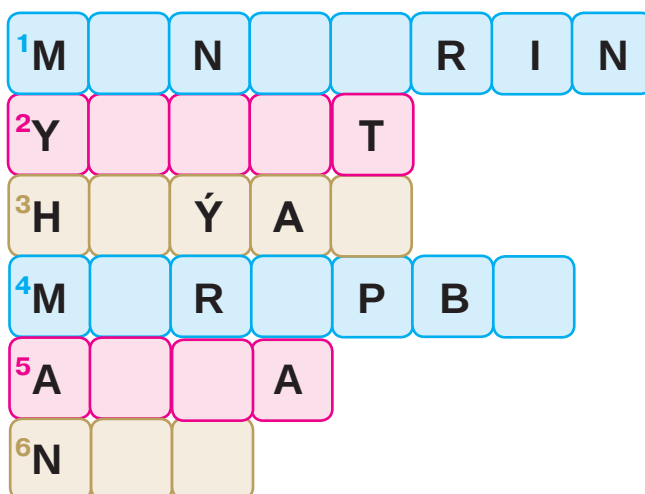
— Esenmisiň-amanmysyň
Amanmysyň-esenmisiň?
Gözlerimiz ýoluňyzda,
Sizsiz tagam geçmez bizden,

Hoş geldiñiz, hoş gördük,
Gadyrdanym, barmysyň?

1. Myhman-myhman oýny nähili oýnalýar?
2. “Haýyş edýäris, alyň”, “sag boluň”, “bagyşlaň”, “merhemet”, “lepbeý”, “hoş geldiñiz” sözlerini ulanyp, myhman-myhman oýnuny oýnaň.

Soraglar:

1. Gyşda myhman garşylanda desserhana goýulýan ter miwelerden biri.

2. Myhmana görkezilýän hormat-...
3. Ýazda we güýzde myhmanyň öňüne goýulýan hoşboý bakja önümi.
4. Çörek batyrlyp iýilýän süýji.
5. Desserhana goýulýan miwelerden biri.
6. Desserhana hökman goýulmaly zat.

IV. ÖZ-ÖZÜÑE GÖZEGÇILIK ETMEK

DOSTLUGY GADYRLAÑ

Perzentlerim, hemişe dostlaşmagy adatlanyň. Kimiň dosty köp bolsa, onuň gowy sypatlary köpelyär.

Täze dost edinseňiz, könesini taşlamaň. Dostuňyza duşmanlyk edeni dost hasaplamaň.

Akylsyz we ýalta bilen dost bolmaň, çünki bu nogsanlar ýokançly bolýar. Eger dostlaşsaňyz, olara ýaman adatlaryny ýok etmäge kömek ediň.

Dostuňyzdan hiç zady gysganmaň.

Nogsan — kemçilik.

1. Dostlaryňyza nähili ýumuşlary ýerine ýetirende kömek edýärsiňiz?
2. Dostlaşmak edebi barada aýdyp beriň.

1. Suratda haýsy millet wekilleri görkezilipdir ?
2. Watanymyzda nähili millet we halkyýetler ýaşayar?
3. Siziň haýsy millet wekillerinden dostlaryňyz bar? Olar hakda aýdyp beriň.

Perzentlerim, ähli millet çagalary bilen dostlaşmaga çalyşyň. Olar siziň akylyňyza kuwwat, kalbyňyza guwanç berýär. Dil öwrenersiňiz. Rus dostuňyzdan rus, iňlis dostuňyzdan iňlis, täjik dostuňyzdan täjik dilini öwrenseňiz, öz ene diliňizi dostlaryňyza öwretseňiz, biliňki, siziň üçin dünýäniň gapylary açylýar.

...milletleriň arasyndaky agzybirlik we dostluk, olary saklamaga we pugtalandyrmaga ymtylmak hemişe halkymyzyň özboluşly häsiýeti bolup geldi we şeýle bolmagynda galýar.

*Özbekistan Respublikasynyň
Birinji Prezidenti Islam Karimow*

“Dostluk millet saýlamaýar” temasyn-da kiçi tekst düzüň.

Dostluk — baýlykdan

ý			
---	--	--	--

DOST SAÝLAMAK WE TANYŞLYK KADALARY

Dostuňyz bilen tanşanyňyzda özüňizi gowy alyp baryň. Ilki dostlukly elleşip görüşiň, adyňyzy, haýsy mekdepde we synpda okaýandygyňyzy aýdyň.

Dostuňyza adyny tutup ýüzlenmegi endik ediniň.

Dostuňyz bilen duşuşanyňyzda güler ýüz bilen gepleşiň. Dostlugyň şirin sözden we kömek etmekden başlanýandygyny unutmaň.

Pil bilen Maýmyn (*erteki*)

Gadym zamanda, alys tokaýda uly we güýçli Pil kiçi we çakgan Maýmyn bilen dostlaşypdyr. Pil her gün tokaýy aýlanyp, Maýmyň halyndan habar alar eken, Maýmyn bolsa Pili dürli miweler bilen sylaýan eken. Bir günü

Maýmyn ýitirim bolupdyr. Pil ony gözläp-gözläp, ahyrynda daragt şahasynyň bir ujudan tapypdyr. Pil dosty Maýmyndan:

— Näme üçin bu ýerde otýrsyň? — diýip sorapdyr.

— Gorkýaryn, — diýipdir Maýmyn sesi ti-träp. — Ýolbars iýjek bolýar. Ana, daragtyň arkasynda garaşyp dur.

Pil kiçi dostunyň göwnüne degen Ýolbarsyň temmisini beripdir.

Ötkir Haşimow

1. Näme üçin Pili Maýmynyň çyn dosty diýip hasaplaýarsyňyz?
2. Çyn dostluk bilen ýalan dostlugyň tapawudyny aýdyp beriň.

TERTIPLI WE DOGUMLY BOLUŇ

Tertiqli bolmak — ähli zatlary we enjamlary öz ýerinde arassa saklamak, olardan önümlü peýdalanmakydyr. Dogumly bolmak bolsa — “Indi näme etsemkäm?” diýen sorag döwründe, gowuja pikirlenip, ýoluny agtarmak we çäresini tapmak diýiligidir.

Balalarym, tertiqli we dogumly boluň.

Jemgyýetçilik ýerlerinde özüňizi nähili alyp barmalydygyny bilýärsiňizmi?

Edebiň — görküş

Köçede hem muzeýde,
Baran seýil bagynda —
Edebiň sakla hatda,
Dynç alýan çagynda.

Tertiqli bol, dogumly bol.
Dürli ylym garaşýar.

Taýýar depder, reňkli galam,
Dürli plastilinler.

“Tygşytly iş — bezeglidir”,
Ýatda saklaň, muny Siz.
Zaýlamaň çörek, duzy,
Suwy aýaň, oylan-gyz.

Dilşod Rajab

Tertiyliligiň we dogumlylygyň peýdasy
hakynda aýdyp beriň.

Adib-bitertip (*erteki*)

Ber eken-de, ýok eken, aç eken-de, dok eken. Adib atly oylan bolan eken. Ol edepli bolsa-da, işleri örän bitertip eken.

Adib ýetginjek ýigitjik bolanda kakasy oňa neçjarçylyk kärini öwredipdir. Bir günü bir bagban onuň atasyndan ram, gapy taýýarlap bermegini sorapdyr. Kakasy, özi näsaglandygy üçin, wagtlaýyn ogluny iberipdir.

Adib işe girişipdir. Bagban bolsa öz ýumuşlary bilen bolupdyr. Ol üzüm gyrkýan gaýçyny indi eline alanda, Adibiň sesini eşidipdir:

– Atajan, isgenäni görmediňizmi?

Bagban ýonuşgalaryň arasyndan isgenäni tapyp beripdir.

Soň üzüm gyrkmak üçin indi üzeňňä göterilende ýene Adibiň sesi eşidilipdir:

– Atajan, muňa serediň, byçgymy tapamokla?!

Indi bagbanyň birneme gahary gelipdir. Emma bu gezek hem sesini çykarman, byçgyny gözläp başlapdyr. Ahyry tagtalaryň aşagyndan çykypdyr.

Soň Adib rendäni gözläpdir.

Bagbanyň gahary gelipdir-de, Adibiň ýany-na gelip:

– Adyň Adibmi, ýa Bitertipmi? Öz esabyň belli bir ýere goýman, ne özüň işleýäň, ne-de meni işlemäge goýañok. Hany, ugra bu ýerden, ataň sagalanda özi gelip işlär!

Şonda Adibiň hyýalyňa atasynyň: «Biter-tip bolsaň, soň kösenersiň», – diýen gepleri gelipdir. Adib bir tukatlanypdyr-da, bagbanyň öýünden başyny egip ykyp gidipdir.

Tolkun Ilhamow

1. Ertekiden özüňize nähili netije çykardyňyz?
2. Näme üçin tertipli we işine örän jür bolmaly? Öz sözleriňiz bilen düşündirip berip bilersiňizmi?

Rejeli iş — tygşytly iş.

Bitertip we biedep adam ýapraksyz agaja meňzeýär.

Muhammet Ismaýyl

Köp geplemek we bitertiplik akylyň kemliginden nyşandyr.

“Hikmetnama”dan

EMLÄGINI SAKLAN HOR BOLMAZ

Mal-dünýä, zatlara emläk diýil-ýär. Jaý, awtomobil, öý-hojalyk enjamlary, umuman, pula satyn alynýan ähli zatlar emläk hasaplanýar. Emläk adamlara ýagşylyk etmek, ata-enäni bakmak, perzentleri sagdyn ulaltmak, ylym-hünär öwretmek, sogap işleri etmek üçin.

Emläk diňe zähmet bilen gazanylýar. Siziň zatlaryňyz hem ata-eneňiziň zähmetiniň netijesidir. Diýmek olary aýawly, seresaplylyk bilen saklaň.

Malyň gadyryny sahy biler (hekaýa)

Bir wagt Andijan şäherinde güýçli ýer titremesi bolup, köp adamlar diwarlaryň astynda galyp, heläk we maýyp bolupdyrlar. Köpler öýsüz-öwzarsyz, aç galypdyrlar. Olar üçin her kimden çörek, geým we pul

ýygnalypdyr. Mähir-şepagat jemgyýeti düzülip, baýlardan serişde toplanypdyr. Jemgyýetiň işgärleri kömek sorap daşkentli bir baýyň öýüne barypdyrlar. Baýyň nämedendir gaty gahary gelip duran eken. İşgärler ondan gaharlanmagynyň sebäbini sorapdyrlar. Anyklasalar, baýyň hyzmatkäri ulanylmadyk bir sany otluçöpi ýere taşlapdyr, baý şondan dergazap bolup, hyzmatkärine gaty käýipdir. İşgärler “Bir sany otluçöp üçin hyzmatkäri şonça käýen adamdan nädip pul sorap bolar eken” diýip ikerjiňlenipdirler. Ýöne sesini çykarman gidip bilmän, maksadyny aýtmaga mejbur bolupdyrlar. Baý olaryň geplerini diňländen soň, derrew jübüsinden biçäreler üçin bäş yüz som çykaryp beripdir. Bu gaty uly serişde hasaplanýardy. İşgärler haýran galypdyrlar. Baý olara garap: “Nämä haýran bolýarsyňyz? Eger men otluçöpüň çöpüni zaýalabersem, şeýle sogap işlere nädip pul ýygardym?” diýipdir.

Munewwerkary Abduraşidhanow

Ýedi ölçäp, bir

k		
---	--	--

 .

DYNÇ ALYŞ, SAGLYGY GORAÝYŞ, BILIM ALMAK HUKUKLARY

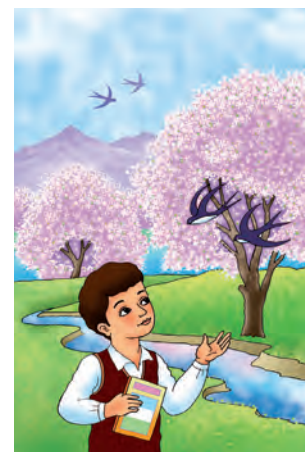
1. Suratlarda nāmeler görkezilipdir?
2. Siziñ nāhili hukuklaryňyz bar?
3. Siziñ hukuklaryňyz kim tarapyndan goralýar?

Baş kanunymyz — Konstitusiýamyzda çagalaryň bilim almak, dynç alyş we saglygy goraýyş hukuklarynyň bardyggy görkezilen.

Baryny söý

Şu ýaýlagyr, şu bossan,
Şu kitabyň, şu dessan,
Şu şypaly daglar hem,
Saýa-salkyn baglar hem,
Saňa bakar gülçeçek,
Bu gün, erte, gelejek,
Bary-bary seniňki!
Kanun bilen seniňki!
Balam, şuňa düşün sen,
Baryny söý, sadyk bol.

Şuhrat

Goşgudaky setirlerden mysal getirip, öz hukuklaryňyzy aýdyp beriň.

SAGLYGYŇYZ — BAÝLYGYŇYZ

Wagtyň çalt geçýändigini bilýärsiňizmi?

Unutmaň, saglygyňyz wagtdan peýdalanmagyňyz baglydyr.

Sagdyn bolmagyňyz üçin gün tertibiňize aşakdakylary giriziň: hökman, ukudan öň arassa howada 30 minut seýil ediň. Günde 8 sagatdan uklaň. 2 sagatdan arassa howada dynç alyň. Iň bolmanda 1 sagat fiziki zähmet bilen meşgullanyň. Ertirki bedenterbiýe maşklaryny 15 minut ýerine ýetiriň.

Pursat — ganymat

Depderi açyk-çaşyk,
Galan işi-de çala.
Sagat ýörär çyk-çyk-çyk,
Çözülmändir mesele.
Ýene jaňyrdap sagat,
Dokuzda jaňyn urar.
Selimjan hem bitakat

Indi ýerinden turar.
 Selimjan igli çaga,
 Hiç bir işe “wagty ýok”,
 Bedenterbiýe nirde?
 Ýuwunmaga “wagty ýok”.
 Dersleri çalam-çula,
 Galan işe ýagar gar,
 Gün tertibin peýdasyn
 Bilmezlikden sen utan!

Şükür Sadulla

Ar etmek — özüne oňay görmezlik.

1. Goşgyny ýat tutuň.
2. Gün tertibiniň saglyga peýdasy hakynda nämeleri bilýärsiňiz?

Wagtyň gitdi — nagtyň gitdi.

ŞATLYKLY GÜNLERI BELLÄŇ

Iň şatlykly günleriňiz Nowruz,
Mähirjan, Hasyl baýramlary bolsa
gerek, dogrumy?

Bu baýramlar

Bu baýramlarda halkymyza mahsus
bolan bagrygiňlik, sahylyk, sadalyk, ak
göwünlilik, myhmansöýerlik, çagajanlyk
adatlary aýdyň görünyär.

Nowruz aýdymy

Ýene älem boldy ýaşyl, owsun,
Ýene gülälekler açyldy gülgün.
Bu ýylky bahar özgeçe bu gün,
Watanyň, mübärek bolsun Nowruzyň.
Başynda azatlyk güneşiň bardyr,
Öz Tugra, Baýdagyň, Ýurtbaşyň bardyr.

Maksadyň, gaýratyň, sabyryň bardyr,
Watanyň, mübärek bolsun Nowruzyň.

Erkin Wahidow

Tugra — gerb.

Owsun — juda gözəl, owadan.

Watanyň

Çemen-çemen güllere,
Saýraýan bilbillere,
Göge ýetýän öýlere,
Bagt getiren toýlara,
Şadyýan baýram, sazlara,
Menzil gözəl Watanyň,
Baýdyr gözəl Watanyň.

Ötkir Raşid

Milli baýramlarymyz we urp-adatlarymyz hakynda nämeleri bilýärsiňiz?

MAŞGALA ÇÄPELERI WE ŞANLY BAÝRAMLAR

Doglan gün, toý, myhman garşylamak maşgala çäreleri hasaplanýar.

Birinji sowgat

Halima бага girdi,
Güller bilen hemişe.
Ala bahar gülün ýygdy,
Ady — körpe benewşe.
Halima güli ýygyp,
Nirä alyp gitmekçi?
Güllerin sowgat edip,
Kimi hoşal etmekçi?
Öýe gelende bildik,
Guwanýan şat gözünden,
Güli sowgat edipdir,
Enesine özünden.

Ilyas Muslim

“Ejejanymyň doglan günü” temasynda tekst düzüň.

9-njy maý — Hatyra we hormatlama günü, adamzat faşizmiň üstünden ýeňiş gazanan şanly gün. Şu gün adalat üçin göreşde heläk bolan ata-babalarymyzyň parlak hatyrasyny ýada salyň. Hatyra meýdanyna baryp, ondaky ýazgylar bilen tanyşyň.

Özüňiz üçin gadyrly adamlary begendirmegi rejeleşdiriň. Näme etseňiz, olary köpräk şatlandyryp bilersiňiz?!

Öten gününü unutma.

Hatyrasy ýoguň geljegi ý .

1. Siz Hatyra we hormatlama gününü nähili belleýärsiňiz?
2. “Hatyraňyz kalbyňyzda müdimi ýaşar” temasynda tekst düzüň.

ENE TEBIGATY AÝAWLY SAKLAŇ

Jandarlara azar bermegiň ýaman adatydygyny barada dostlaryňyz bilen söhbetleşiň.

Tebigatyň hadysalary, agaçlar, ösümlik, jandarlar we guşlar — tebigatyň peşgeşidir. Biziň ýaşamagymyz we gőzellikden guwanmagymyz üçin tebigat hödürlenilýän sowgatlardyr.

Hangüli hakynda erteki

Hangüli kem duşýan seýrek ösümlik. Ol “Gyzyl kitaba” girizilen. Ertekimiz ine şu gőzel gül hakda.

Gadym zamanda abadan bir ýurt bolan eken. Ýurduň hanynyň husnda deňsiz,

mähri-ban we akylly gyzy bar eken. Günleriň birinde ol agyr kesel bolupdyr. Onuň ýagdaýyny gören köşk tebibi hana:

— Hanym, ýurdumyzda bir jadyly gül bar. Ony hilegär kempir öz bagyna gizläp goýupdyr. Eger gyzyňyz şol güli ysgasa, şübhesiz, aýaga galar, — diýipdir.

Han ýurda “Güli alyp gelene gyzymy berjek” diýip jar saldyrypdyr.

Belent daglarda goýun bakyp ýören batyrgaý ýigit — Batyr çopan hanyň gyzyny gowy görýän eken. Güli alyp gelmek üçin hilegäriň bagyna ugrapdyr. Hilegär kempir güli goramagy ýylanlara we ýandaklara tabşyryp, kyrk günlük uka gidipdir. Batyr çopan bagyň penjiresine golaýlaşanda onuň hemişelik ýoldaşy — goýun kowup gezyän taýagy dile girip:

— Ýylanlary men bilen ursañ, olar saña ýol bererler, — diýipdir.

Batyr çopan ýylanlary taýagy bilen kowup, бага giripdir. Ol taýagy bilen ýandaklary we çyrmaşyklary urup-urup, bagyň ortasynda, töwerek daşyna şöhle saçyp, açylyp duran güle ýetip gelipdir. Güli alyp, emaý bilen goýnuna salypdyr. Ýene ýandaklar we çyrmaşyklar bilen göreşip, penjiredäki ýylanlary urup kowup, ahyrynda daşaryk çykypdyr.

Hanyň köşgüne girip, güli tebibe beripdir. Tebip gyzyň gunça ýaly dodaklaryna güli goýan badyna, melike gözlerini açypdyr, ýüzleri gyzaryp, gözlerine ýagty gelipdir. Tiz günlerde ol бүтинлеý sagalypdyr. Han kyrk gije, kyrk gündiz toý-tomaşa edip, gyzyny Batyr çopana beripdir. Güli bolsa öz bagynda ideg edip başlapdyr. Şondan bäri halk bu jadyly güli gowy görüp, “Hanyň güli — hangüli” diýip atlandyrypdyrlar.

Ertekiden seýrek hangüli hakynda nämeleri bildiňiz?

V. ESTETIKA

BIZIŇ DURMUŞYMYZDA TEATR

1. Suratda haýsy bina görkezilipdir?
2. Gurjak teatry barada nämeleri bilýärsiňiz?

Gurjak teatrynda

Şemşat mamasy bilen gurjak teatryna bardy.

Bä, çagalaryň köpdüğini!.. – diýip Şemşat haýran galdy.

Ol ýerde «Egri we Dogry» tomaşasyny görkezdiler. Tomaşany görensoň, Şemşadyň

geň galmasy barha artdy. Dogry-da, gurjaklaryň her bir hereketi we halaty el bilen dolandyrylýan eken. Gaty täsindi-dä! Gurjaklar hereket edip, gepleýşine seret!

Şemşat teatrdan uly täsir bilen gaýtdy. Ýoldaşlaryna tomaşadan nämeleri öwrenendigini gürrüň edip berdi.

Şemşat ýoldaşlaryna nämeleri gürrüň berdi, diýip pikir edýärsiňiz?

Estetika haýsy-da bolsa bir zadyň gözelligini duýmagy başarmakdyr. Teatr hem gözelligi duýmagy öwredýär.

Teatra barmagyň edep kadalary:

- ◆ teatra arassa geýnib baryň;
- ◆ teatryň binasyna dürli iýer ýaly zatlary alyp girmäň;
- ◆ spektaklyň dowamynda gürrüňleşip oturmaň.

Müň gezek eşidenden,
bir gezek görenn ýagşy.

ERTEKILER – GOWULYGA ELTER

Eziz balajanlarym, siz ertekiler gaty gowy bilýärsiňiz. Çünki çagalygyňyzdan erteki diňläp uly bolýarsyňyz. Bu ertekileri dana halkymyz döredipdir. Halk ertekileri birnäçe görnüşlere bölünýär: durmuşa degişli ertekiler, haýwanlar baradaky ertekiler, jadyly-mifiki ertekiler.

Ertekilerde halkyň arzuw-islegleri, mün ýyllyk danalygy, tejribesi beýan edilen. Adalat we hakykat beýgeldilen.

Perzentlerim, siz ertekilerden köp adamkärçilik sypatlaryny öwrenýärsiň. Ol sizi gowulyga ündeýär.

Bägül

...Bir günü bir bagda ot-çöpler we meýdan gülleriniň arasynda bägül açylypdyr. Töw-erekdäki ähli ösümlükler onuň gözelliginden

we ysyndan haýran bolşup, bägüli alkyşlap başlapdyrlar. Bägül bu öwgüleri eşidip buýsandy we hiç kimi pisint etmedi.

Bir günü bägül düýş görüpdür. Düýşünde ýeke özi çölde ösýärmişin. Töwereginde ne bir ot-çöp, ne-de bir daragt bar eken. Gün aýawsyz gyzdyrýan eken. Yssydan gaty su-wsapdyr, ýöne suw görünmeýärmişin. Tiz arada solup, gül ýapraklary gurap başlapdyr. Şol wagt gaty ýel öwsüp, gum üýşmelerleri bägülüň üstüne topulypdyr. Gorkunjyndan sesiniň ýetdiginden gygyryp goýberipdir we özüniň sesinden oýanyp gidipdir. Gözüni açyp töwereginde oňa haýran bolup garap duran otlara we daragtlara birinji gezek ýylgyryp seredipdir hem-de olary gorkuzan-dygy üçin ötünç sorapdyr.

1. Bägül nämä düşünişipdir?
2. Bägülüň ýagdaýyna düşmezlik üçin adam nämeleri etmeli eken?

Ertekiler hyýalyň soňsuz asmany-dyr.

YNSAN KÄMILLIGINDE ŞEKILLENDIRIŞ SUNGATYNYŇ ORNY

Adamlar gadym-gadymdan gözellige ymtylyp ýaşapdyrlar. Oňa aň ýetiripdirler we suratlarda şekillendiripdirler. Ine şondan dünýäde şekillendiriş sungaty peýda bolupdyr. Perzentlerim, eger sizde surat çekmäge isleg bolsa, ony, hökman, ösdüriň.

Asfaltdaky suratlar

Hemme-hemme tanaýar
Dilşat, Sona, Myratlary.
Asfalt ýolda toplanýşar
Çekip dürli suratlary.
Wagtlaýyn yza sürüp
Kitap, ruçka, depderleri.
Çeker ýere eli şarly
Çagalary, kepderileri.

Tursunbaý Adaşbaýew

Siz hem ana şol çagalar ýaly surat çekmäge gyzyklanýarsyňyzmy?

TERBIYELILER BÄSLEŞIGI

(amaly sapak)

Synpyňyzda “Terbiýeliler bäsleşigini” geçiriň.

Aşakdaky soraglara jogap berip, terbiýeliler bäsleşiginiň ýeňijilerini anyklaň:

1. Derslerde mugallymyň soraglaryna el galdyryp jogap berýän okuwçy kim?
2. Haýsy ýoldaşyňyz “sag bol”, “haýyş”, «baş üstüne”, “bolýa”, “giç ýagşy” (“günüňiz haýyrly bolsun”), “aman boluň” ýaly sözleri köp ulanýar?
3. Hemmelere kömek bermäge elmydama taýýar ýoldaşyňyz kim?
4. Siz köpräk haýsy ýoldaşyňyzdan görelde almak isleýärsiňiz?
5. Size adyňyzy tutup soňra ýüzlenýän ýoldaşyňyz kim?
6. Bäsleşik ýeňijilerini gutlap, goşgy, erteki ýa-da rowaýat aýdyp beriň.

BARLAG IŞI

1. “Watany baryň döwleti ...” naklyndaky düşürlip galadyrylan sözi bellik ediň.
a) köp; b) ýagşy; c) bar.
2. Haýsy jogapda maşgala çäresi berlen?
a) doglan gün;
b) ýoldaşy bilen oýnamak;
c) mekdebe barmak.
3. Estetika näme?
a) söhbetleşmek;
b) gözelligi duýmak;
c) myhmana barmak.
4. Ertirki bedenterbiýe wagt näçe minut bolmaly?
a) 15 minut;
b) 10 minut;
c) 20 minut.

1. Beýik eždatlarymyzyň nähili görelde öwütlerini bilýärsiňiz?
2. Jemgyýetçilik çärelerinde nämeleri berjaý etmeli?

MAZMUNY

I. BIZIŇ WATANYMYZ — ÖZBEGISTAN

ATA WATAN	3
EŽDATLAR MIRASY —	
BUÝSANJYMYZ WE GUWANJYMYZ	6
BEÝIK EŽDATLARYMYZYŇ	
GÖRELDELI IŞLERI	8

II. MAŞGALA – MUKADDES MESGEH

ATA-ENE — EZIZ WE HORMATLY	10
MENIŇ MAŞGALADAKY ORNUM	12
GARRYLY ÖYÜŇ PERISI BAR	15

III. EDEP ADAMYŇ ZYNATYDYR

JEMGYÝETÇILIK ÝERLERINDE ÖZÜŇI ALYP BARMAGYŇ	
EDEBI	17
HOŞAMAÝLYK WE IÇGIN GATNAŞYK	20
GEPLEŞMEK EDEBI	23
GATNAŞYK MEDENIÝETI WE TELEFONDA	
GEPLEŞMEK EDEBI	26
DAŞKY GÖRNÜŞ WE ARASSAÇYLYK	28
GOWY SYPAT — ADAMA ZYNAT	31
SAHY HEM SADA BOLUŇ	33
ÖZ-ÖZÜŇE HYZMAT ETMEGI ÖWRENIŇ.....	35
MYHMANSÖÝERLIK — GOWY ADAT	39
KÖPÇÜLIKLEÝIN ÇÄRELERE GATNAŞMAK EDEBI	41

GE'INMEK MEDENIYETI	43
“MYHMAN-MYHMAN” O'YNY	45

IV. ÖZ-ÖZÜNE GÖZEGÇILIK ETMEK

DOSTLUGY GADYRLAÑ	48
DOST SAÝLAMAK WE TANYŞLYK KADALARY	51
TERTIPLI WE DOGUMLY BOLUÑ	53
EMLÄGINI SAKLAN HOR BOLMAZ	57
DYNÇ ALYŞ, SAGLYGY GORAÝYŞ, BILIM ALMAK HUKUKLARY	59
SAGLYGYÑYZ — BAÝLYGYÑYZ	63
ŞATLYKLY GÜNLERI BELLÄÑ	63
MAŞGALA ÇÄRELERI WE ŞANLY BAÝRAMLAR	65
ENE TEBIGATY AÝAWLY SAKLAÑ	67

V. ESTETIKA

BIZIÑ DURMUŞYMYZDA TEATR	70
ERTEKILER – GOWULYGA ELTER	72
YNSAN KÄMILLIGINDE ŞEKILLENDIRIŞ SUNGATYNYÑ ORNY	74
TERBIYELILER BÄSLEŞIGI	75
BARLAG IŞI	76

O 31

Hasanbayeva, Aýşa.

Edepnama: Umumy orta bilim berýän mekdepleriňg 2-nji synpy üçin derslik / O. Hasanbayeva, M. Inoyatowa, A. Nematowa. — Dördünji neşir. — D.: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Döwlet ylmy neşirýaty, 2018. — 80 s.

ISBN 978-9943-07-617-4

UO'T: 17=512.164(075.2)
KBT 74.200.51

O'quv nashri

Oysha Hasanboyeva
Muhayyo Inoyatova
Adolat Ne'matova

ODOBNOMA

**2-sinf uchun
darslik**

(Turkman tilida)

To'rtinchi nashr

«O'zbekiston milliy ensiklopediyasi»
Davlat ilmiy nashriyoti
Toshkent–2018

Terjime eden	Kamiljan Hallyýew
Redaktor	Jumanazar Metýakubow
Çeper redaktor	Askar Ýakubjanow
Suratçy	Bahtiýar Muhamedow
Dizaýner	Umid Sapaýew

Neşirýat lisenziýasy AI ą 160, 14.08.2009.

Çap etmäge 2018-nji ýylyň 27-nji aprelinde rugsat edildi. Ölçegi 70×90^{1/16}.

Kegli 16. Ofset usulynda çap edildi. Şertli çap listi 5,85.

Neşir hasap listi 4,14. 969 nusgada çap edildi.

Şertnama № 94. Buýurma № 18–194.

«O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Döwlet ylmy neşirýaty
Daşkent — 100011, Nowaýy köçesi, 30.

«O'zbekiston» neşirýat-çaphana döredijilik öýüniň çaphanasynda çap edildi.
Daşkent — 100011, Nowaýy köçesi, 30.

Kärendesine berlen dersligiň ýagdaýyny görkezýän jedwel

T/n	Okuwçynyň ady, familiýasy	Okuw ýyly	Dersligiň alnandaky ýagdaýy	Synp ýolbaşçy-synyň goly	Dersligiň tabşyrylandaky ýagdaýy	Synp ýolbaşçy-synyň goly
1						
2						
3						
4						
5						

Derslik kärendesine berlip, okuw ýylynyň ahyrynda gaýtarylyp alnanda ýokardaky jedwel synp ýolbaşçysy tarapyndan aşakdaky baha bermek ölçeglerine esaslanyp doldurylýar:

Täze	Dersligiň birinji gezek peýdalanmaga berlendäki ýagdaýy.
Ýagşy	Sahaby бүтін, dersligiň esasy böleginden aýrylmadyr. Ähli sahypalary bar, ýyrtylmadyk, goparylmadyk, sahypalarynda ýazgylar we çyzyklar ýok.
Kanagatlanarly	Kitabyň daşy ýenjilen, ep-esli çyzylan, gyalary gädilen, dersligiň esasy böleginden aýrylan ýerleri bar, peýdalanyjy tarapyndan kanagatlanarly abatlanan. Goparylan sahypalary täzeden ýelmenen, käbir sahypalary çyzylan.
Kanagatlanarsyz	Kitabyň daşy çyzylan ýyrtylan, esasy böleginden aýrylan ýa-da бүтінleý ýok, kanagatlanarsyz abatlanan. Sahypalary ýyrtylan, sahypalary yetişmeýär, çyzylyp taşlanan. Dersligi dikeldip bolmaýar.

O 31

Hasanbayeva, Aýşa.

Edepnama: Umumy orta bilim berýän mekdepleriňg 2-nji synpy üçin derslik / O. Hasanbayeva, M. Inoyatowa, A. Nematowa. — Dördünji neşir. — D.: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Döwlet ylmy neşirýaty, 2018. — 80 s.

ISBN 978-9943-07-617-4

UO'T: 17=512.164(075.2)

KBT 74.200.51

O'quv nashri

Oysha Hasanboyeva
Muhayyo Inoyatova
Adolat Ne'matova

ODOBNOMA

**2-sinf uchun
darslik**

(Turkman tilida)

To'rtinchi nashr

«O'zbekiston milliy ensiklopediyasi»

Davlat ilmiy nashriyoti

Toshkent–2018

Terjime eden

Kamiljan Hallyýew

Redaktor

Jumanazar Metýakubow

Çeper redaktor

Askar Ýakubjanow

Suratçy

Bahtiýar Muhamedow

Dizaýner

Umid Sapaýew

Neşirýat lisenziýasy AI ą 160, 14.08.2009.

Çap etmäge 2018-nji ýylyň 27-nji aprelinde rugsat edildi. Ölçegi 70×90^{1/16}.

Kegli 16. Ofset usulynda çap edildi. Şertli çap listi 5,85.

Neşir hasap listi 4,14. 140 nusgada çap edildi.

Şertnama № 94. Buýurma № 18–195.

«O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Döwlet ylmy neşirýaty

Daşkent — 100011, Nowaýy köçesi, 30.

«O'zbekiston» neşirýat-çaphana döredijilik öýüniň çaphanasynda çap edildi.

Daşkent — 100011, Nowaýy köçesi, 30.